

Słowiański krąg

Słowo – myśl – obraz w tradycji i współczesności

Słowiański krąg

Słowo – myśl – obraz w tradycji i współczesności

pod redakcją

ANETY BANASZEK-SZAPOWAŁOWEJ

Redaktor serii: Językoznawstwo Słowiańskie:
Jolanta Lubocha-Kruglik

Recenzent
Halina Chodurska

Decyzją redaktora naukowego publikacja ukazała się
na prawach maszynopisu gwarantowanego – teksty nie były poddane redakcji
w Wydawnictwie Uniwersytetu Śląskiego.

Решением научного редактора публикация издана на правах гарантированной
рукописи – тексты не были отредактированы
в Издательстве Силезского университета.

Spis treści

Przedmowa	9
Bibliografia dorobku naukowego Profesor Ewy Straś. Spis ważniejszych publikacji	15

Odkrywając słowa, myśli, obrazy

ПЁТР ЧЕРВИНСКИЙ: Речь-говорение славянских отображений	23
ИМРЕ ПАЧАИ: Тюркские корни некоторых русских фразеологических единиц	42
НАДЕЖДА СЫЧЁВА: Соматизмы <i>голова/głowa</i> в паремиологических единицах русского и польского языков	51
DARIUSZ TKACZEWSKI: Leksemy <i>čich/węch</i> i <i>nos</i> w czeskich i polskich somatyzmach oraz ich symbolika i ekwiwalencja wzajemna	64
МАЧЕЙ ВАЛЬЧАК: <i>Город/miasto</i> и их производные в русском и польском языковом представлении	78
AGNIESZKA GASZ: Polskie i rosyjskie czasowniki motywowane nazwą napoju	91

Jak wyrazić nie tylko słowem

ЗОФЬЯ ЧАПИГА: Способы описания удовлетворения (на русском и польском языковом материале)	107
KRYSZYNA KLESZCZOWA, KAMILA TERMIŃSKA: Pojęcie normy w polskim systemie leksykalnym	120
ЭВА ДЗВЕЖИŃСКА: Феминитивы-профессионализмы в современном русском языке	131
ALEKSANDRA KRAWCZKA: Przyczynowość jako zjawisko językowe w dwóch językach słowiańskich – rosyjskim i polskim	141
ИОЛАНТА ЛЮБОХА-КРУГЛИК, ОКСАНА МАЛЫСА: Глаголы речи и стратегия автора (на материале польского перевода <i>Жизни насекомых</i> Виктора Пелевина)	154

Słowa, myśli, obrazy w różnych formach twórczości współczesnej i w folklorze

Ярослав Вежбиньски: Поэтика слова в художественном пространстве Михаила Зощенко (лингвистический и культурный аспекты)	167
МАРИЯ КОВШОВА: Агионимы в русских загадках	179
ГАБРИЕЛА ВИЛЬК: Средства создания языковой игры в интернет-мемах (на материале фразеологии)	187
АНЕТА БАНАШЕК-ШАПОВАЛОВА: О конфликтогенности межсоседского пространства в интернет-мемах	203
ЯСМИНА СМЕХ: Контексты употребления слова <i>друг</i> в мультипликационном фильме <i>Смешарики</i>	222

Z problemów opisu lingwistycznego

GUSTAW MICHAŁ AKARTEL: Granice pomiędzy jednostkami podstandardu językowego (na materiale języka polskiego i rosyjskiego)	237
ГАЛИНА ГВОЗДОВИЧ: Термины рукописных грамматик и штудий эпохи восточнославянского Ренессанса	255
ВИКТОР ШАПОВАЛ: Из наблюдений над очитками	265
МАСИЕJ ЛАВОСНА: Myśl – słowo – użycie, czyli o strukturze semantycznej artykułu hasłowego w słowniku przekładowym polsko-rosyjskim na przykładzie polskiego leksemu <i>PRZEŻYĆ</i> oraz jego rosyjskich odpowiedników	283
ANDRZEJ CHARCIAREK: Treq – narzędzie do ustalania ekwiwalentów przekładowych w korpusie równoległym InterCorp	293
ХЕНРИК ФОНТАНЬСКИ: Термины <i>модальность, модус, модусная рамка</i> в русской лингвистике и их польские эквиваленты	305

Działanie słowem w sferze władzy, mediów, bezpieczeństwa

ЛАРА СИНЕЛЬНИКОВА: Дискурс власти: от легитимизации до манипуляции	315
KRYSTYNA RATAJCZYK: Pragmatyka kontaminacji leksykalnych w rosyjskich i polskich tekstach medialnych	323
JADWIGA STAWNICKA: Bezpieczeństwo w sytuacjach o wysokim stopniu ryzyka. Perspektywa pragmalingwistyczna	333
JAROSŁAW BUGAJSKI: Bezpieczeństwo nastolatków wśród zagrożeń we współczesnym dobie transformacji	345

Niniejszy tom jest wyrazem uznania środowiska naukowego dla osiągnięć Pani Profesor Ewy Straś, fascynującej się naukowym poznawaniem słów, myśli i obrazów z pozycji językoznawstwa konfrontatywnego polsko-rosyjskiego.

Pani Profesor jest nie tylko dociekliwym naukowcem, lecz także osobą emanującą ciepłem i pełną pozytywnej energii, dlatego jest to także podziękowanie za ciekawe dyskusje i codzienne rozmowy, życzliwe rady i wszelką pomoc.

Współpracownicy i przyjaciele z Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz wielu innych ośrodków nie tylko w kraju, ale także za granicą w wyrazie sympatii dla Pani Profesor podzielili się na łamach tych stron rezultatami swoich badań.

Szanowna Pani Profesor, ofiarując Pani monografię *Słowiański krąg. Słowo – myśl – obraz w tradycji i współczesności* w imieniu wszystkich autorów składam najserdeczniejsze życzenia!

Sosnowiec, 15 stycznia 2019

Aneta Banaszek-Szapowalowa

Przedmowa

Słowiański krąg. Słowo – myśl – obraz w tradycji i współczesności łączy różnorodne studia, głównie porównawcze, dotyczące języków i kultur słowiańskich. Autorzy przyjmują perspektywę semazjologiczną, onomazjologiczną czy translatoryczną (Rozdział 1 i 2), badają konkretne teksty dawne i współczesne (Rozdział 3), podejmują się omówienia zagadnień teoretycznych i praktycznego zastosowania metod i narzędzi lingwistycznych (Rozdział 4), interesują ich określone przejawy działalności człowieka – nie tylko komunikacyjnej – w takich sferach jak władza, media, bezpieczeństwo (Rozdział 5). Krótka charakterystyka zawartości niniejszej monografii zamieszczona jest poniżej.

Rozdział *Odkrywając słowa, myśli, obrazy* to zbiór tekstów, których celem jest naukowe poznanie z pozycji semazjologicznej.

Piotr Czerwiński poszukuje punktów wspólnych ogólnego modelu wyobrażeń o mowie-mówieniu na podstawie wybranych słowiańskich rdzeni i utworzonych od nich słów oznaczających proces generowania dźwięków. Analizę prowadzi autor w oparciu o mechanizm działania formy wewnętrznej słowa. Tekst nosi tytuł *Mowa-mówienie w zwierciadle języków słowiańskich*.

Poszukiwaniu paralel między rosyjskimi i tureckimi frazeologizmami poświęca swoje obserwacje Imre Pacsai. Na podstawie opisanych w pracy *Tureckie źródła wybranych rosyjskich jednostek frazeologicznych* przykładów autor dowodzi, że zachowane w nich są informacje o realiach bytu i światopoglądzie narodów stepowych. Wskazane arealne cechy tych wyrażen potwierdzają intensywne kontakty narodu rosyjskiego ze Wschodem.

Nadieżda Syczowa podziela pogląd, że wyrażenia paremiologiczne są bardzo informatywne, jeśli chodzi o ustalenie struktury poszczególnych konceptów i ich specyfiki etnicznej. Tekst *Somatyzmy голова/głowa w paremiach rosyjskich i polskich* autorka poświęciła rozważaniom na temat wspólnych dla obu języków składowych danego konceptu, jak i – mniej licznym – cechom różnicującym.

Somatyzmy traktuje jako znak językowy oraz symbol kulturowy i społeczny Dariusz Tkaczewski. Badacz skupia się na ustaleniu typów ekwiwalencji czeskich i polskich frazeologizmów somatycznych. Opracowanie *Leksemy čich/węch i nos w czeskich i polskich somatyzmach oraz ich symbolika i ekwiwalencja wzajemna* zawiera także ilościową charakterystykę modeli przekładalności tych jednostek.

Tekst *Город/miasto i ich pochodne w rosyjskich i polskich wyobrażeniach językowych* pokazuje szerokie spektrum znaczeń określonej grupy wyrazów, ich możliwych użyc i tendencji zmian ich semantyki. Recepcja miasta jako reprezentacji określonych idei jest punktem wyjścia w pracy Macieja Walczaka poświęconej porównaniu leksemów polskich i rosyjskich oraz ich derywatów sufiksalnych.

Agnieszka Gasz analizuje *Polskie i rosyjskie czasowniki motywowane nazwą napoju*. Na materiale źródeł leksykograficznych oraz użyc tekstowych danych wyrazów poświadczonych przez słowniki, korpusy i utwory literackie autorka dokonuje systematyzacji i opisu jednostek obu języków wewnątrz pola pojęciowo-leksykalnego wyznaczonego przez wspólną cechę semantyczną.

Autorzy tekstów w rozdziale *Jak wyrazić nie tylko słowem* przyjmują perspektywę onomazjologiczną i – w jednym przypadku – także translatoryczną.

Zadowolenie jako stan emocjonalny człowieka, będący reakcją na spełnienie jego oczekiwań i potrzeb, jest pojęciem kluczowym w pracy Zofii Czapigi. W analizie porównawczej zatytułowanej *Sposoby opisu zadowolenia (na rosyjskim i polskim materiale językowym)* badaczka, posiłkując się egzemplifikacją w postaci cytatów z literatury pięknej, opisuje ekwiwalentne leksemy oraz modele zdań stanowych.

Pojęcie normy w polskim systemie leksykalnym interesuje Krystynę Kleszczową i Kamillę Terminińską. Autorki wskazują okoliczności skłaniające użytkowników języka do sięgania po wyrażenia odnoszące się do normy i dla każdej z tych okoliczności wskazują leksykalne wyznaczniki dla normy w antonimicznej skali gradacyjnej. Analiza bazuje na materiale współczesnej i dawnej polszczyzny.

Dane słownikowe oraz przykłady użycia w Narodowym Korpusie Języka Rosyjskiego i na rosyjskich stronach internetowych przywołuje Ewa Dźwierzynska analizując stan obecny i charakteryzując historię pewnej grupy feminatywów. O sposobach tworzenia żeńskich form nazw zawodów i zakresie ich użycia pisze autorka w tekście *Feminatywy – nazwy zawodów we współczesnym języku rosyjskim*.

Nad pojmovaniem przyczynowości nie tylko w językoznawstwie zastanawia się Aleksandra Krawuczka. W pracy zatytułowanej *Przyczynowość jako zjawisko językowe w dwóch językach słowiańskich – rosyjskim i polskim* omówione są w aspekcie porównawczym sposoby opisu przyczyny środkami języków spokrewnionych z uwzględnieniem możliwości szerokiego i wąskiego rozumienia kauzalności.

O czasownikach mówienia, ich powiązaniu z obroną przez Wiktora Pielewina w jednej z jego pierwszych książek *Życie owadów* strategią piszą Jolanta Lubocha-Kruglik i Oksana Małysa. Autorki analizują funkcjonowanie wybranej kategorii leksemów w tłumaczeniu powieści na język polski, wskazując na różnice na linii tekstu oryginału i przekładu, które związane są z funkcjonowaniem *verba dicendi* w obu językach.

Rozdział *Słowa, myśli, obrazy w różnych formach twórczości współczesnej i w folklorze* gromadzi prace, w których analizie poddane są dzieła konkretnych autorów oraz teksty folklorystyczne.

Wybrane cechy idiosylu jednego z najbardziej utalentowanych pisarzy XX w. charakteryzuje Jarosław Wierziński. *Poetyka słowa w przestrzeni artystycznej Michaiła Zoszczenki (aspekt lingwistyczno-kulturowy)* przybliża funkcjonowanie dyskursu łączonego w cyklu nowel *Niebieska księga (Голубая книга)*, w której pisarz wprowadza m.in. fragmenty staroruskiego kodeksu karnego *Prawda Ruska (Русская Правда)*.

Kolejnym tekstem wartym naukowej refleksji są zagadki. O tym, jaką funkcję pełnią imiona i nazwiska świętych, a także związane z nimi wątki i obrazy biblijne, w tekstach należących do tego gatunku pisze Maria Kowszowa w pracy pod tytułem *Hagionimy w rosyjskich zagadkach*. Autorka analizuje zarówno tradycyjne teksty ludowe, jak i najnowsze wersje zagadek.

Gabriela Wilk bada folklor współczesny, a dokładniej – folklor internetowy, w powiązaniu z takimi uniwersalnymi konceptami, jak „praca” i „pieniądz”. Tekst *Mechanizmy gry językowej w memach internetowych (na materiale frazeologii)* poświęcony jest odpowiedzi na pytanie, jakim modyfikacjom poddawane są frazeologizmy i przysłowia użyte jako element werbalny rosyjskich memów internetowych.

Konfliktogenność relacji między sąsiadami i ich wyrażanie w najnowszej twórczości sieciowej opisuje Aneta Banaszek-Szapowałowa. W tekście *O konfliktogenności przestrzeni sąsiedzkiej w memach internetowych* autorka analizuje język mem-komunikacji i wyprowadza modele współistnienia komponentu werbalnego i ikonicznego charakterystyczne dla przedstawienia tematu konfliktów sąsiedzkich w tekstach danego gatunku.

Praca Jaśminy Śmiech skupia się na określeniu znaczeń pewnego słowa poprzez jego kontekstualne użycia we współczesnym rosyjskim filmie animowanym dla dzieci. Elementy semantyki słowa *дыж* wyprowadza autorka z analizy replik dialogów bohaterów seryjnej animacji. Spostrzeżenia te zawarte zostały w artykule *Konteksty użycia wyrazu дыж w filmie animowanym Смеиаруку*.

Kwestie teoretyczne badań językoznawczych poruszają autorzy rozdziału *Z problemów opisu lingwistycznego*.

Gustaw Michał Akartel zastanawia się nad tym, czy możliwe jest wyznaczenie ścisłych granic pomiędzy poszczególnymi realizacjami podstandardu językowego, gdy jedni badacze terminy *argot*, *żargon*, *slang* – i odpowiednio *арго*,

жаргон, сленг – uważają za synonimiczne, inni za określenia odmiennych zjawisk. Rozważania te autor opatrzył tytułem *Granice pomiędzy jednostkami podstandardu językowego (na materiale języka polskiego i rosyjskiego)*.

Terminologii konkretnego okresu historycznego poświęcona jest praca Galiny Gwozdowicz *Terminy rękopiśmiennych gramatyk i studiów epoki wschodniosłowiańskiego odrodzenia*. W systemie nominacji naukowych danego okresu historycznego znajduje odzwierciedlenie wiedza językoznawcza, a także kontakty z zagranicą, czego dowodem jest przenikanie terminów języka łacińskiego.

W pracy *Z obserwacji nad błędami odczytania* Wiktor Szapował rozpatruje sytuacje, kiedy litery w ręcznie napisanym nieznanym słowie mogą zostać mylnie odczytane i zamienione przy kopiowaniu. Autor poszukuje przyczyn neutralizacji wizualnej i przewiduje, iż systematyzacja błędów poprzednio rozpoznanych pomoże w znalezieniu miejsc, w których prawdopodobne jest błędne odczytanie.

Maciej Labocha w pracy *Mysł – słowo – użycie, czyli o strukturze semantycznej artykułu hasłowego w słowniku przekładowym polsko-rosyjskim na przykładzie polskiego leksemu PRZEŻYĆ oraz jego rosyjskich odpowiedników* proponuje optymalną budowę artykułu hasłowego dla analizowanych leksemów, mając przy tym na uwadze holistyczne rozumienie znaczenia.

Tekst *Treq – narzędzie do ustalania ekwiwalentów przekładowych w korpusie równoległym InterCorp* pokazuje możliwości prezentowanego narzędzia w procesie tłumaczenia na przykładzie wybranych jednostek jedno- i wielowrazowych. W swojej pracy Andrzej Charciarek przybliży polski i rosyjski moduł korpusu równoległego InterCorp i omawia funkcje, jakich dostarcza narzędzie Treq.

Henryk Fontański zwraca uwagę na brak jednoznaczności terminów *модальность, модус, модусная рамка* w lingwistyce rosyjskiej. Autor wskazuje na konieczność doprecyzowania definicji tych centralnych pojęć koncepcji G.A. Zołotowej i każdorazowego formułowania znaczenia, w jakim terminy te są używane. W tekście znajdują się także rozważania na temat polskich odpowiedników terminologicznych.

Teksty w rozdziale *Działanie słowem w sferze władzy, mediów, bezpieczeństwa* łączą zarówno wymienione obszary, jak i – w większości przypadków – pragmatyczna podstawa oglądu.

W dyskursie władzy dominują dwie intencje – wywalczenie władzy i jej utrzymanie. O tym, jakie sposoby wykorzystywane są dla legitymizacji władzy pisze Lara Sinelnikowa w tekście *Dyskurs władzy: od legitymizacji do manipulacji*. W opracowaniu autorka omawia także środki wykorzystywane w komunikacji politycznej w celu zamierzonego zakłamywania rzeczywistości w interesie nadawcy.

Neologizmy kontaminacyjne, które pojawiają się w tekstach medialnych, poddaje analizie Krystyna Ratajczyk. W pracy *Pragmatyka kontaminacji lek-*

sykalnych w rosyjskich i polskich tekstach medialnych wśród typów podobnych zespołów formalnych i znaczeniowych najczęściej dwóch jednostek leksykalnych autorka wyróżnia sformułowania żartobliwe, ironiczne, ale także i obraźliwe.

Zagadnienie negocjacji kryzysowych rozpatruje Jadwiga Stawnicka w pracy *Bezpieczeństwo w sytuacjach o wysokim stopniu ryzyka. Perspektywa pragmatyngwistyczna*. Autorka skupia uwagę na jednym z komisywnych aktów mowy – obietnicy. Określa reguły składania obietnic przez negocjatorów, dążących do porozumienia i beżsiłowego rozwiązania konfliktu.

Bezpieczeństwo nastolatków wśród zagrożeń we współczesnej dobie transformacji jest socjologicznym ujęciem, poświęconym reformie edukacyjnej z 1999 r., wprowadzającej trójstopniową organizację: szkoła podstawowa, gimnazjum i szkoła średnia. Jarosław Bugajski dochodzi do wniosku, że polskie szkolnictwo nadal wymaga działań, które zapewnią spokojne i godne warunki nauczania i bezpieczeństwo nastolatków.

Aneta Banaszek-Szapowałowa

Projekt okładki: Magdalena Pache

Łamanie: Alicja Załęcka

Wersją referencyjną publikacji jest wersja elektroniczna

Publikacja na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

ISBN 978-83-226-3780-7

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 22,5. Ark. wyd. 25,5.
